

AHMET VEFİK PAŞA

"Ahmet Vefik Paşa binek taşı kadar bir elmadır. Ne yüzük yapılabilir, ne de sokakta bırakılabilir."

Fuat Paşa

Nejat SEFERCİOĞLU

Zamanına uymayan düşünce ve hareketleriyle yadırganan Ahmet Vefik Paşa 1823 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk tahsilinin bir kısmını özel olarak, bir kısmını da Mühendishane-i Berr-i Hümayun'da yapmıştır. 1834 yılında babası Ruhiddin Efendi ile beraber Paris'e gitmiş, orada üç yıl Saint Louis Lisesi'nde okumuş, dönüşünde Tercüme Odası'nda çalışmıştır. Bundan sonra Londra, Memleketyn ve Sırbistan'da bulunan Ahmet Vefik Paşa 1847 yılında Tercüme Odası Baştercümeceliğine getirilerek Devlet Sainamesinin düzenlenmesi işi de kendisine verilmiştir. 1848 de memleketeyn Fevkalâde Komiserliği'ne, 1851 de Encümen-i Dâniş üyeliğine, bir kaç ay sonra da Tahran Elçiliğine atanmıştır. 1854 de Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı adliye üyeliğine seçilmiş, 1857 yılında Deavî Nazırlığına getirilmiştir. 1860 da Paris Elçisi, 1862 de Evkaf Nazırı ve Dârülfünun Hikmet-i Tarih öğretmeni, bir müddet sonra da Anadolu müfettişi olmuştur. Bursalıların şikâyeti üzerine görevinden alınan Ahmet Vefik Paşa, Sadrazam Ali Paşa'nın ölümüne kadar vazife almamıştır. Mahmut Nedim Paşa'nın Sedareti sırasında, Sedaret Müsteşarlığı, Maarif Nazırlığı ve Daniştay üyeliğinde bulunmuştur. 1873 yılında tekrar açığa çıkan Paşa iki yıl sonra Petersburg Bilimler Akademisi'ne muhabir üye olarak gönderilmiş, 1877 de Meclis-i Mebusan'a başkan, aynı yıl vezirtik rütbesi ile Meclis-i Âyan üyesi ve Edirne valisi olduktan sonra 1878 yılında Başvekil olmuştur. Bu görevinde üç ay kalmış, 1879 da Bursa valiliğine getirilmiştir. 1882 yılında tekrar Başbakanlığa getirilen Ahmet Vefik Paşa, üç gün kaldığı bu görevinden sonra ölümüne kadar dokuz yıl yalnız özel işleriyle uğraşmış ve 2 Nisan 1891 yılında İstanbul'da hayata gözlerini yummuştur.

Zamanının dar çerçevesine sıkışmış, elindekiyle yetinen, şekilci, içine kapanık, pencerelerini Batının rüzgârlarına henüz yeni yeni aralayan düşünce ve görüş ortamı içinde elbette garip, elbette tuhaf bir şahsiyet olarak değerlendirilecekti. Batıyı görmüş, Batının kültürünü hazmetmiş, Arapça, Farsça ve Fransızca'nın yanında İngilizce, Latince ve Gerek dillerini "okuyup anlayacak kadar öğrenmiş" ve bunlara hassasiyet derecesine varan bir titizlikle üzerine daima titredığı milliyetçiliğini katmış bir insanın zamanının ölçülerine sığabileceğini beklemek gerçekten hak-sızlık olurdu. Bir de bunlara pervasız, nükteci ve başına buyruk sağlam karakteri eklenince, "garip", "tuhaf", "acayip" damgalarını yemesi zor olmadı. Arapça ve Farsça dillerinden Türkçeye hazırlanmış lügatlerden başkasını bilmeyen bir ortam Türkçe bir sözlüğü nasıl kabul edebilirdi. Onun "Lehçe-i Osmânî" si o kafaların düşünemeyeceği, o gözlerin göremeyeceği kadar yükseklerde idi.

Siyasî şahsiyeti, devrinin dalkavuk, menfaatperest, gösteriş meraklısı korkak tiplerine uymuyordu. Onda körükörüne bir Batı özlemi ve taklitçiliği yoktu. Zamanının mevki sahipleri büyüklüklerini evlerindeki yabancı malı eşyalarla ölçerken o, çok sevdiği kızının yabancı malı bir terlik arzusunu bile "bu eve yabancı mamlâti olan hiç birşey giremez" gerekçesiyle reddedecek kadar şuurlu ve kararlı bir milliyetçilik örneği gösteriyordu. Meseleleri kanun ve nizamların kesin, affetmez dar çerçevesi içinde değil, akıl ve mantığının emrettiği şekilde çözümlüyordu. O valilikleri sırasında devrin sadrazamlarını tanımaz görünecek kadar pervasız, Türklük şeref ve gururunu kıralların önünde koruyacak kadar şuurlu ve şahsiyet sahibi idi. Onun için sadece Türkçe ve Türklük vardı. Bu düşünce ve davranışları zamanına göre çok aşırı ve ileride idi.

Fikirlerinde çok okumuşluğun verdiği bir dağınıklık, uslûbunda aksaklık, yazılarında yer yer Arapça, Farsça kelime ve tamlamalar vardı ama Osmanlıcanın Türk dilinin Oğuz lehçesinden doğduğunu, kökünün Türkçe olduğunu, sonradan Arapça, Farsça kelime

ve kuralların istilâsına uğradığını, Türk dilinin Uygur, Çağatay ve Kıpçak lehçeleri gibi kollara ayrıldığını, Türk kelimesinin bile ender kullanıldığı, "Ben Osmanlıyım" diyen bir toplumun içinde düşünüp haykırabilen adamdı.

Yusuf Kâmil Paşa'nın Fenelon'dan yaptığı Telemak tercümesinin Divan Edebiyatındaki en sâde nesir örneklerini bile aratacak dilini beğenmemiş aynı eseri yeniden tercüme etmişti.

Topladığı Türk atasözlerini 1852 yılında Müntehabât-ı Durub-ı Emsâl adı altında bastırmıştı. Atasözlerini alfabetik olarak sıraladığı bu eserinde halk deyimlerine de yer vermişti.

Tarihle olan ilgisi yalnız Dârülfünun'da verdiği Hikmet-i Tarih derslerine münhasır kalmadı. Asıl ilgilendiği konu Orta Asya ve Şark Türkleriydi. Ders notlarını Tasvir-i Efkâr gazetesinde tefrika olarak yayınladığı gibi, kitap olarak da bastırmıştır. Eserinde, Âdemden başlayarak eski ulusların doğuşunu incelemiş, hicrî ve milâdî tarihler, ilk, orta, yeni çağ ve kaynaklar hakkında bilgi vermiştir.

Fezleke-i Tarih-i Osmanî adlı eseri Rüstiyeler (Ortaokul) için ders kitabı olarak hazırlanmış olup Osmanlı tarihi ile ilgilidir.

Ebul Gazi Bahadır Han'ın Secere-i Türkî adlı eserini Çağatay lehçesinden Anadolu lehçesine aktarmıştır.

Telemak-ı Fenelon'dan, Ernani'yi Hugo'dan Gil Blas Santillani'nin Sergüzeştî'ni Lesage'den ve Hikâye-i Hikemiye-i Mikromega'yı da Voltaire'den dilimize çevirmiştir.

Ahmet Vefik Paşa'ya asıl şöhretini kazandıran eserleri Molière'den yaptığı tercüme ve adaptasyonlardır. Molière'den dilimize aktardığı on altı tiyatro eserinden İnfîâl-i Aşk, Dudukuşları, Don Cıvanî, Yorgaki Dandini nesir, Savruk, Kocalar Mektebi, Kadınlar Mektebi, Tartüf, Adamcıl ve Okumuş Kadınlar on heceli millî bir vezinle ve nazmen tercüme edilmiştir. Tabib-i Aşk, Zoraki Tabib, Azarya, Zor Nikâhı, Merâkî ve Dekbazlık adlı eserler ise nesir yoluyla yaptığı adaptasyonlarıdır. Ahmet Vefik Paşa'nın Adaptasyonlarda gösterdiği başarıya ulaşılmamış olması onun kıymetini bir kat daha artırmaktadır.

1823 den 1891 yılına kadar süren 78 yıllık inişli çıkışlı hayatında birçok önemli mevkilere getirilen Ahmet Vefik Paşa iki defa da Başbakan olmasına rağmen fakir bir insan olarak hayata gözlerini yummuştur. İkbâlin her basamağında gurur ve şahsiyetini daima korumuş şerefli bir insan olarak ölmesini bilmiştir.

Birçoklarının edebiyat kitaplarından bile isimlerine rastlanmazken Ahmet Vefik Paşa hâlâ bizim dilimizde, duygularımızda ve fikirlerimizde yaşıyorsa bu bizim kadirşinaslığımızdan değil onun kuvvetli şahsiyeti ve unutulmaz hizmetleri sayesinde. Bugün, lâtife olarak anlatılan hâtıraları düşünerek okunacak olursa içinde ders alınacak çok şey bulunacaktır.

Her büyük kıymetimizin önünde olduğu gibi onun hatırası önünde de hürmetle fakat onlara gerçek değeri vermenin verdiği üzüntü ve mahcubiyetle eğiliriz.

Faydalanılan eserler:

Ahmet Hamdi Tanpınar. XIX. Asır Türk Edebiyat Tarihi. İstanbul, 1956.

İnönü Ansiklopedisi. C. 1. 1946.

İslâm Ansiklopedisi. C. 1, İstanbul, 1950.

İsmail Habib (Sevük). Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1340.

İsmail Hikmet (Ertaylan). Ahmet Vefik Paşa, İstanbul, 1932.

Nihat Sami Banarlı. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul, Yennigün neşriyatı.

Mollière- Ahmet Vefik Paşa Külliyyatı. Kanaat Kütüphanesi 1923.

Sevim Güray, Ahmet Vefik Paşa. T.D.K. Ankara, 1966.

